

A-11818

OTU JBIUS

KÕRTSIDEVASTANE VÕITLUS VENE AJAL

AE

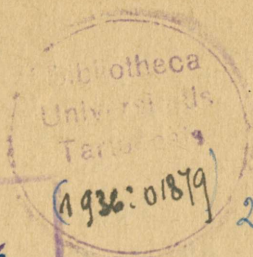
A - 11818

TÜ RAAMATUKOGU

10300015678479

A-11818

2-63529

~~26044~~

Vanasti oli nii...

ahvajutt kõneleb tüdrukust, kes ruttamise tõttu unustas kaljaastja kraani lahti. Pöördudes veidi aja pärast tagasi kööki, kus kaljaastja seisis, leidis ta köögipõranda kaljast lainetavat ja hädaldades asus kohe põrandat kuivatama. Kalja voolas aga aina juurde ja tüdruku virk töö ei andnud kuigi märgatavaid tulemusi. Alles siis, kui ta taipas kinni keerata kaljaastja kraani ja niiviisi lõpetas kalja juurdevoolu, sai ta hakkama põranda kuivatamisega.

Samuti on lugu karskustöös. Kõigi maade kogemused on tõestanud, et alkoholi tarvitamise vähendamiseks aitab väga palju see, kui raskendatakse alkoholi kättesaadavust — kui keeratakse kraan kinni või vähemalt pooleldi kinni.

Arusaamine sellest oli Eestis juba organiseeritud karskusliikumise alguses, möödunud sajandi lõpul, küllalt tugev ja kutsus esile rahva seas tugeva liikumise kõrtside sulgemiseks.

Terve maa oli kaetud väga tiheda kõrtsidevõrguga, millest on säilinud mälestusmärkidena palju kõrtsihooneid.

Kõrtsid olid mõisnikele väga suureks tuluallikaks. Samal ajal maa pärisrahvas nägi neis igasuguste halbuste kollet. Siia kanti raha ja selle puudusel vili, villad, toiduained ja riided — siia kogunes ka igasugune kahtlane seltskond ning lokkas seetõttu kuritegevus. Nii kirjutab „Eesti Postimees“ 1903. a.: „Inimene on surnuks löödud — kõrtsis; hobune on ära varastatud — kõrtsi juures; päaluu on lõhki löödud, kõrv ära kistud — kõrtsis; inimene on jökke sõitnud (tänapäeval tihemini küll rongi ette või autoga kraavi! O. I.) või ära külmanud — kõrtsist tulles. Meil ei ole ainust kõrtsigi, millel au ei oleks ühte või teist, või mitmeid ülemal-nimetatud juhtumistest omaks pidada.“

Sellelaolisi kirjutisi rööbiti kõrtsides esinevate kuritööde ja õnnetuste kirjeldustega ilmub pea iga nädal ja kui neile lisaks tuli Sise-Venemaalt, Soomest ja välismailt sõnumeid joogikohdade sulgemisotsuseist, siis ei jäänud need Eestiski mõjuta ja ligikaudu 1895. a. paigu on siin kõrtside kinnipanemiseks palvete esitamine juba täies hoos ning kestab kuni 1915. aastani. Esimesi teateid valdade palvetest kõrtside sulgemiseks esineb juba aastaid enne karskusseltside asutamist.

Rünnakud kõrtsidele.

sudes võitlusse kõrtside ja ühes sellega kõrtsiomanike – mõisnike vastu ei olnud rahval kasutada ei kohalikku keeluõigust ega muid mõjuvaid relvi. Oli küll õigus vastavalt ametiasutisilt paluda vastava kõrtsi sulgemist, ent kas see palve tulemusi andis või ei, see oli hoopis iseküsimus.

Rahvas asuski kasutama ainsat temale kõrtside kinnipanekuks jäetud relva, nimelt asus pommitama ametiasutisi palvekirjadega, mis juhitu kubermangu- ja aktsiisivalitsusele, raha- ja siseministeeriumi jm.

Osalt saadeti need palved otse rahva poolt. Enam aga kasutati kohalikku omavalitsust ja palve saatjaks oli siis kas valla täis-, peremeeste- või volikogu. Ka mitmesugused seltskondlikud organisatsioonid (karskus- ja põllumeeste seltsid näiteks) ja üksikud tähtsamad tegelased olid paljudel kordadel kõrtside sulgemise nõudjaks.

Eriti palju palveid esitati just viinamonopoli tuleku eel — möödunud sajandi viimaseil aastail ja 1900. a. esimesel poolel, mil paluti olemasolevate erakõrtside sulgemist ja monopoli-poe asutamatajätmist. Monopoli tulek tõi kaasa alkoholimüügikohtade arvu vähenemise ja äratas ühtlasi roosilisi lootusi, et riigivõim ise asub

monopoli abil vastavalt antud lubadustele joogikohtade arvu vähendamisele ja rahva karskendamisele. Seepärast esitati 1901—1904. a. joogikohtade sulgemiseks ainult umbes 20 korral palve, kuna näiteks 1900. a. üksi on teateid 25-est palveesitamisuhtumist ja H. Kühle poolt 1899. a. lõpul korraldatud ankeedist selgub, et 1894.—99. a. oli 55 ankeedile vastanud vallast 31 ehk 58,5% palunud valla piirides olevate joogikohtade sulgemist. Hiljem, kui ollakse jõudnud juba kibedalt pettuda monopoli mõjus (joogikohtade arv ja joomine kasvab aasta-aastalt), ärkab uuesti seltskonna protestivaim. 1905. a. erakordseis oludes tõuseb joogikohtade sulgemispalvete arv vähemalt 65-le, langeb küll järgnevail aastail uuesti alla kahekümne aastas, et 1913. a., mil valitsus teeb kohalikele ametiasutisile kohuseks senisest enam arvestada rahva soove kõrtside sulgemisel, uuesti järsult tõusta, milline tõus püsib veel sõjaaegse keeluseaduse tulekulgi.

Pääle punaseid aastaid asub kõrtside sulgemisliikumise etteotsa õhutajana ja juhatajana 1906. a. asutatud Eesti Karskusseltside Kesktöimkond (pärsine Eesti Karskusliit) ja rahva hulgas kasvab kõrtside vastane meelsus püsivalt selle tõttu, et nähti, kuidas ajutine joogikohtade sulgemine 1905. a. vähendas joomist ja kuis riigivolikogus ning nõukogus peeti ägedaid vaidlusi uue alkoholimüügiseaduse pärast.

Kõige harilikumaks palvete saatmise mooduseks oli, et kohalikud karskusmeelsed elanikud või organisatsioonid algatasid küsimuse valla voli-, täis- või peremeestekogu koosolekul, kes

siis palve oma otsusena edasi saatis. Monopoli esimesil aastail pöördui sageli karskuskuraatoriumide poole kaasabi saamiseks. Hiljem muutusid kuratoriumid rahvale samia vastumeelseiks kui kogu monopolisüsteem.

Kohapäälse kõrtsi kinnipaneku algatajana näeme kõiki eesti seltskonnakihtisid üksmeelselt. Tihti on selleks just naised, siis kooliõpetajad, karskusseltside tegelased, preestrid, üksikuil juhtumel pastorid, siis veel seltsid kui niisugused. Eriti hili-semail aastail näitavad suurt agarust siin karskusorganisatsioonid.

1904. a. juba annab H. Pöögelmann oma artiklis „Alkoholismus kui ühiselu paise“ vastava nõuande: „Üksikud tegelased ja eraseltsid on teeajajad ja vahejaamad sell teel, mida mööda joomise vastu võitlemine volikogudesse, linna kogukondlikusse omavalitsusesse, maaomavalitsusesse ja riigi mõjuandvatesse ringkondadesse peab tungima“ — ning rõhutab karskusseltside töökavas tähtsa punktina vastavate tegelaste kasvatamist.

On raske arvuliselt näidata, milline oli just karskusliikumise osa kõrtside sulgemise algatamiseks. Selleks on meil liiga vähe andmeid algatajate kohta ja päälegi peame arvestama, et paljude muidu karskusliikumisest eemalseisjategi poolt kõrtside sulgemiseks astunud sammud olid karsklaste poolt ajakirjanduse, koosolekute ja isikliku kokkupuutumise kaudu tehtud selgitustöö tulemuseks. Vastava ürituse enda läbiviimiseks oli tarvis koondada suuri hulkasid. Ei aidanud loomulikult asja algatamisest, vaid oli tarvis saada vastavas voli-, täis- või peremeeste-

kogus häälteenamus — tihti tehti otsus ühel häälel — või palvekirjale valla elanike enamiku allkirjad. See kõik lasus karsklasil.

Mõnelgi juhul oli kõrtsi sulgemise palve põhjustatud otseselt silmanähtavast kõrtsi kahjulikust mõjust. Näiteks kirjeldab „Sakala“ (№ 52, 1898. a.) selliseid juhtumeid:

„Pühapäeval 13. detsembril oli keegi säält valla noormees, kes rahva silmas lugupidamist leidis, Paistu kiriku kõrtsis kardetavalt nuaga haavatud; ka haavajate kohta, kes seda purjus pääga on teinud, tunneb valla rahvas kahjatsust. Eks see ole kõrtsi vili! Sellest oli küllalt. Rahvas kauem enam kannatada ei jõudnud ja tegi 17. det. s. a., kus valla täiskogu volimeeste valimisele oli kokku kutsutud, 59 häälega 4 hääle vastu otsuseks, paluda, et kõik Aidu vallas olevad 3 kõrtsi, nende hulgas ka Paistu kiriku kõrts, saaks kinni pandud.“ Sama leht toob teise näitena kõrtsi kinnipaneku nõudmise Pornuse Ristilt, kus samuti tuli ette tapmisi kõrtsis ja selle tõttu „Mõistlikumad mehed nõudsid kurjuse hallika kuivaks jätmist.“

On igatahes hulk tõsiasju, mis kõnelevad selle poolt, et kõrtside sulgemise ürituste põhjuseks Vene ajal ei olnud kaugeltki sel mõõdul rahvus- või klassiviha, kui seda üldiselt kaldutakse arvama, vaid esmajoones just kõrtside kahjulik mõju rahva elus.

Vastavalt sellele on suur osa kõrtside sulgemise palvetest põhjendatud konkreetsete näidetega vastava kõrtsi kahjulikust mõjust. Näiteks Imavere valla täiskogu palvekiri on mitu poognat suur ja selles tuuakse ette iga üksiku valla piirides asuva kõrtsi kohta, kui palju vargusi, kak-

lusi on esinenud, kuidas kõrts põhjustab kombelise elu langust, rahva vaesestumist (just kõrtsiskäijail on vallamaksud tasumata), kuidas keelatud ajal kaubeldakse ja teekäijail öömaja saamine on võimatu, kuna kõrts on joodikuid täis jne. jne. Tu h a l a a n e s põhjendatakse sulgemisvajadust tülide ja kakluste pärast; K o n g u t a s on kõrtsmik juba neli korda seaduserik-kumise pärast karistatud; Vastseliinas asub viina-kauplus kooli ja vallamaja külje all; Keilas on kõrts kuulus „suurte lahingute“ tõttu jne. jne.

Kõrvalepõikena harilikust võit-luskäigust on punased aastad.

18. veebr. 1905. a. antud ukaas võimaldas rahvale märgukirjade esitamise keisrile, ja sama aasta lõpul korraldati ülemaaliselt rahvakoosolekuid mitmesuguste küsimuste arutamiseks.

Mõlemat võimalust kasutas rahvas otsekohe ka kõrtside sulgemiseks. Samuti on joogikoh-tade küsimus tähtsaks probleemiks ülemaalistel rahva-asebike koosolekuil.

Ülemaaline rahva-asebike koosolek Tartus 27.—29. nov. 1905. a. jagunes kaheks. Mõlemal koosolekul võeti vastu otsus alkoholi müügikohtade asjus.

„Bürgermusses“ peetav koosolek otsustab nõuda, et „Alkoholiliste jookide müügikohad ja pordumajad pandagu kohaliku rahva enamuse nõudmise pääle kinni“. Kui seda ei tehta, siis „boi-koteerime neid asutusi ja neid, kes säälkäivad: meie ei osta ega joo neist asutustest alkoholi-jookisid, ei võta monopolipoodide valvamist oma pääle, viina ja õlut me ei vea. Kes neid seadusi ei täida, sellele avaldame oma

põlgtust, hoiame temast eemale kui pidalitõbi-
sest.“

Ülikooli aulas peetaval koosolekul otsustati: „Õllepoodide, kõrtside, monopolipoodide, õlle- ja viinavabrikute tegevus tuleb viibimata sunduslikult lõpetada“.

Ülesaaremaalisel koosolekul Kuressaares nõuti alkoholi müügikohtade sulgemist arvates 1. jaan. 1906. Koosolekust osavõtja Saaremaal „tuntud palverändaja“ Toom olevat ütelnud koosolekul sõna võttes, et sellest otsusest rõõmustatult „inglid taevas tantsivad praegu labajalavalssi.“

Päämiselt novembris ja detsembris peetud kohalikel rahvakoosolekuil nõuti samuti kõrtside sulgemist. Selleaegses ajakirjanduses leidub vähemalt 44 rahvakoosoleku kohta teade, et sääl on tehtud vastav otsus.

Tehtud otsus kandis ultimatiivset iseloomu ja esitati täitmiseks teatud kindla aja jooksul kubernerile, kõrtsiomanikule, kreisiülemale jne. Nõudmise tähtajaks mitte täitmisel ähvardati rahva omavoliga, mis enamasti pidi avalduma selles, et rahvas ise suleb kõrtsi või „rahvas ei vastuta siis selle eest, mis kõrtsiga võib juhtuda“. Aga oli ka hoopis ägedamaid ähvardusi, nii Hageris ähvardati nõudmiste mittetäitmisel mõisad maha põletada ja mõisnikud maha tappa. Kernus: „Kui Haiba poest viin ja õlu pole kadunud, tuleme ja peksame aknad puruks ja teeme nii, et inimene sääl enam elada ei saa“.

Samal ajal nõuavad linnades joogikohtade sulgemist töölisel ja naisel. Nendegi nõudmised on küllalt kategoorilised.

Osalt suleti vastavad joogikohad valitsusvõimude või kõrtsiomanike poolt. Kus seda aga ei sündinud, sääl asus rahvas ise oma nõudmiste teostamisele, ja kõrtside lahti- või kinni-olek sai jõuküsimuseks.

Et sellisele omavolilisele joogikohtade sulgemisele anda enam ametlikku ilmet, püüti saada kaasa vallaametnikke. Mõned ettevaatlikumad vallavanemad püüdsid igati, küll haiguse, küll muul ettekäändel kõrvale hoiduda. Enamik läks aga rahvaga kaasa ja mõnegi kõrtsi uks suleti vallavalitsuse pitsoriga.

Kuidas selline kõrtside sulgemine toimus, sellest on paar kujukat kirjeldust.

Põltsamaa kihelkonnas Kurista vallas „Salkas ilmusid mehed ja naised, kümnik Ants Ungersoniga eesotsas, sel punane taskurätik teiba otsas, kõrtside juure ja nõudsid nende sulgemist. Sel korral suleti Kaave, Aidu, Sulustvere ja Kurista kõrtsid. Aidu kõrtsi ja monopoli pitseerisid ametlikult rahva sunnil vallavanema abid Johannes Prits ja Tõnis Reismann. Lõhkumist polnud, vaid sildid pöörati tagurpidi.“

„K u d i n a l kogunes 8. XII eelmisel päeval peetud rahvakoosolekul tehtud õllekõrtsi ja monopolipoe sulgemisotsuse teostamiseks 300—400 inimest. Vallavanem ja abi teatasid, et nad on haiged ja ei saa kaasa tulla. Sellest hoolimata toodi vallavanem ühes ja mindi püsse paugutades monopolipoe ette, võeti sildid maha, anti müüjale rahva otsus teada ja pitseeriti ukсед kinni. Sama tehti õllepoega. Kord oli rahulik“.

Väga agarad olid naised. Pärnus liikus 9. dets. umbes 2000 naist rongkäigus isamaalisi laule lauldes mööda linna, nõudes kõikide alkoholi müügikohtade ja õllefabrikute sulgemist.

Abja-Paluoja aleviku naised kogunesid 13. dets. monopolipoe ette, rebisid sildi maha ja sulgesid ukse, lüües sellele kaheksatolliliste naeltega puu põiki üle. Uksele kinnitati ühtlasi plakat: „Monopoli pood on 13. dets. 1905. Paluoja naeste poolt kinnipandud.“ Seesama sündis õllepoega.

Paljudes kohtades ei lepitud aga ainult kõrtsi sulgemisega, vaid purustati ühtlasi alkoholi tagavarad. Sel puhul piirduti sääli, kus juhid suutsid oma võimu ülal hoida, viina mahavalamisega ja pudelite purukspeksmisega, kuna alkoholi joomine ja kaasaviimine oli keelatud. Teisal kujunes purustamine siiski ka joomiseks.

Tallinnas algas kroonuviinapoodide purustamine 14. okt. koos üldstreigiga. Pea ühtki viinakauplust ei jäetud terveks, viinavabrikutel purustati aknad, tänaval lükati viinakoormad ümber, salaviinamüügikohad otsiti üles ja peksti viinapudelik puruks.

Raplas oli suurem purustamine, kus muu seas lõhuti ka monopolipood, purustati pudelik ja viidi ära kassa. Joomine oli kõigile keelatud.

Leisi vallas tungis detsembri keskel 30–40-meheline salk, mida juhtisid kooliõpetaja Viht jt. Tomba monopoli, purustas kõik ettejuhtuva ja viis kassa ühes. Viina kaasa ei võetud.

Ka Põhja-Eestis toimunud mõisade põletamisel ei jäetud kusagil viina- ja õllevabrikuid ega kõrtse terveks. Siingi oli lõhkujail endil viinajoomine ja kaasavõtmine enamasti keelatud.

Kui palju joogikohti üldse purustati, selle kohta pole andmeid. „Postimehe“ (№ 54, 1906. a.)

järgi on „Rahutuse ajal Valga ja teiste väiksemate kreisilinnade ringkonnas pääle 40 viinapoodi ära röövitud ja nendest neli poodi ära põletatud“. Kui arvestame seda, et näiteks Tallinnas „pea ühtki viinapoodi terveks ei jäetud“ ning et Eestimaal purustati ära 98 mõisa ja kõigis neis, kus viinavabrik olemas, purustati esmajoones just see ning lasti piiritus maha — siis peame viinavabrikute ja kaupluste kahju üsna märgatavaks pidama.

Purustamiste kartusel suleti kõrtsipidajate poolt ka terveksjäänud joogikohad pea kõik, ja nii oli 1905. a. lõpul ja osalt veel 1906. a. algul Eestis tegelikult alkoholimüük seismas.

Neid purustamisi kandis osalt viha kõrtside vastu, arvatavasti aga rohkem tahe mõisnikule ja riigile kahju teha. Eriti maksab see linnades sündinud purustamiste ja samuti Eestimaal juhtunud mõisade põletamise kohta. Töölisringkondades kuulutati alkoholile boikot just selle loosungi all, et iga rubla, mis me viina eest välja anname läheb meie rõhujatele selleks, et meie jaoks ahelaid ja kuulisid valmistada.

Viinamüügi keeldu nõudsid töölisjuhid ka selleks, et streikide ja rahutuste ajal oleks kergem alal hoida korda.

Alkoholi läbimüük vähenes suurel määral ja rahva kainenemine sundis ajalehti soovima: „Kui hea oleks, kui see ikka nii jääks!“ („Uus Aeg“).

1906. a. algul oli aga reaktsioon juba täies hoos ja üheks esimeseks ettevõtteks oli alkoholi müügikohtade uuestiavamine, kuna karistussalgad kimbutasid samal ajal kõrtside sulgejaid. Abja-Paluoja sunniti naise kiskuma mono-

polipoe uksele löödud puu eest ära, Kuristal tahetakse üks noormees maha lasta ainult sellepärast, et ta kõrtsi sildi oli maha võtnud, paljudes kohtades karistatakse kõrtside sulgejaid ränga peksmisega, valdadelt nõuti kahjutasu kõrtside purustamise ja isegi nende kinnioleku aja eest jne. Kuusalus pitseeritakse karskusseltsi seltsimaja kinni viinavabriku pitsatiga.

Kuni 1905. a. ei teinud meie linnaomavalitsused alkoholimüügikohtade sulgemiseks peagu midagi, olles ju alkoholisõbraliku saksa ringkonna käes. 1904. a. alates hakkavad linnaomavalitsused minema eestlaste kätte. 1906. a. annab riiginõukogu linnaomavalitsuse võimupiirkonda hulga joogikohtadesse puutuvaid küsimusi. Need muudatused saavadki eelduseks sellele pinevale võitlusele, mida nüüd linnaomavalitsused alustavad alkoholi vastu.

Esimesena astus välja Valga linnavolikogu, juba 1905. a. detsembris keelates kroonuviinapoed. See oli siiski veel revolutsiooniline akt. Normaaloludes alustab esimesena võitlust ja püsib selles võitluses kuni iseisvusaaja tulekuni esirinnas Tallinna linnaomavalitsus.

25. aug. 1906. a. võtab Tallinna linnavolikogu vastu uued sundmäärused õllepoodide kohta, mis sisaldavad nii kaugele ulatuvaid nõudmisi, et tuleks paratamatult osa õllepoode kui nõuetele mittevastavaid sulgeda. See ongi määruse andjate tagamõte. Teatavates piirkondades on õllepoed üldse keelatud.

Järelevalveasutised jätavad määrused kui liiga kaugele minevad kinnitamata.

28. nov. 1907. võtab volikogu vastu uue sundmääruse normaalpuhkeaja kohta. Sel-

les nähakse ette, et õllepoed ja II järgu trahterid olgu pühapäeviti täiesti suletud ja äripäevadel lõppegu neis kauplemine kell 8 õhtul.

Volikogu põhjendab oma otsust „rahva tungeviva nõudmisega; sest rahvas oma märgukirjades juhib tähelepanu sellele, et õllepoed ja trahterid maitsevad „imelikku ja arusaamata monopoli-õigust ja kauplevad pühapäevadel, kuna kõik muu äriilm täiesti surnud on.“ Töölised saadavad märgukirja märgukirja järele, milles rõhutatakse, et „arusaajad töölised ei või seda rahulikult pealt vaadata, et joomise edenemise vastu midagi ei tehta“ ja nõutakse alkoholimüügile veelgi suuremaid kitsendusi.

Õllefabrikandid, trahteriomanikud ja kelnerid omalt poolt saatsid hulga protesti- ja märgukirju linnavalitsusele ning kubernerile, paludes määruste muutmist, „sest muidu ähvardavat Tallinna ärielu hoop, kust ta enam ei toibuvat“.

Kuberner kinnitab sundmääruse ja see hakkab maksma 17. jaanuaril 1908. a.

Võitlus ei raage sellepärast. 27. veebr. 1908. a. on küsimus uuesti linnavolikogus ja enne seda on terve linn kihamas. Ametiühingud ja töölised saadavad märgukirju määruse muutmise vastu. Enam kui sajale märgukirjale kogutakse linnas allkirju ja ajalehete teatel allkirjade kogujad „leiavad enamasti vaimustatud vastuvõtmist. Mitte ainult kained inimesed, vaid ka tuntud joodikud teavad, kui tähtjas kiusatuse mõju on. Paljudes vabrikutes on töölised ühel meelel palvekirjale alla kirjutanud“ („Päevaleht“, 1908, nr. 31).

7. ja 10. II peetakse karskusselts „Valvaja“ korraldusel suured miitingud, milledest esi-

mese osavõtjate arvu hinnatakse enam kui tuhandele ja teise oma paarile tuhandele.

Ajakirjandus lööb omalt poolt kaasa.

Linnavolikogu jätabki määruse muutmata. Otsus tehakse 34 häälega 11 vastu.

Politseimeister ja ajakirjandus kiidab uue määruse mõju, sest iga pühapäeva kohta tuli keskmiselt :

	tänaval joobnud olekus rahu- rikkumisi	joobnud oleku pärast tänavalt ära korjatuid
1907. a.	11,35	22,75
1908. a.	3,00	10, 6

Kui 1912. a. alates joogikohad on uuesti pühapäeviti avatud, siis tõuseb jällegi joobnute arv kohe 4—5 kordseks.

Joogikohapidajad kaebavad senatile ja senat tühistabki 1910. a. sundmääruse. 1911. a. lõpul võtab volikogu vastu uue sundmääruse, mille järgi 2. järgu trahterid on pühapäeviti avatud kella 1—3 p. l. ja 3. järgu trahterid kella 1—3 p. l., samal ajal tunduvalt piirates nende lahtioleku aega äripäevadel. Uus määrus ei rahuldanud ei joogikohapidajaid ega ka seltskonda, oli aga igatahes parim, mida linnaomavalitsus sai kahe tule vahel seistes korda saata.

„Päevaleht“ kirjutab sel puhul; „On niisugune määrus olemas :

Vorstipoed peavad kinni olema —

Piimapoed peavad kinni olema —

Pagarid ja leivapoed peavad kinni olema —

Puuvilja poed peavad kinni olema —

et ei oleks ühtegi võistlejat õlle- ja viinapoodidele, mis takistamata lahti seisavad; et inimestel ei oleks mujale kuhugi minna, kui kõrtsu; et rahvas ei saaks toiduainete peale raha „raiasata“, vaid seda alkoholi peale kulutaks,

Sest:

sina ei pea mitte sööma ega liha sinna juurde hammustama; sina ei pea mitte piima rüüpama ega puuvilja puutama, mis inimest saadab halvale teele, vaid alkohol olgu su ideal ja elusih, seda joo, joo, joo, isamaa iluks ja õnneks!

Olgu siis see tark korraldus tulevatele põlvedele mälestuseks siia üles märgitud.“

Ka Valgas, Narvas, Pärnus, Võrus jm. püüavad eeskätt töölised ja naised saavutada linnavolikogu kaudu alkoholimüügi piiramist. Päämiseks nõudeks on müügiaja piiramine: alkoholi-müügikohad suletagu muude kauplustega ühel ajal ja olgu täiesti suletud laupäeva õhtupoolikust esmaspäeva hommikuni.

Märgatavaid tulemusi saavutatakse küll ainult Tallinnas, Valgas ja Võrus, aga see ei olnud seltskonna süü, vaid edu saavutamist takistasid saksa soost linnaisad, mille tõttu just meie „kultura kantsid“, nagu Tartu, olid sel alal viimaste hulgas. Päälegi otsib juba nendeski linnades karskussõbraline seltskond enda maksmapanekuks teid linnavalimistel karskusmeelsete toetamise kaudu.

Võitlust peeti mitte ainult Vene kroonu monopolipoodide ja mõisnike õllekõrtside vastu,

vaid sama hoogsalt ja mõnelgi juhul veel hoogsamalt salaviinamüügi ja eesti seltskonna oma ettevõtetes alkoholi müügi vastu.

Hoolimata avalike alkoholimüügikohtade arvu järjekindlast suurenemisest levis alkoholi salamüük ikka enam ja enam. Rannikul müüdi välismaa piiritust, sisemaal aga päämiselt monopolipoodidest pärit olevat kroonuviina. Esines ka mõisade õlle, koduõlle ja viinavabrikutest saadud puhastamata piirituse müüki ning üksikuil juhtumeil isegi hanša-ajamist ja -müüki.

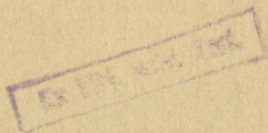
Eriti näib olevat alkoholi salamüük levinud pääle punaseid aastaid. Tartu-Võru rahukogu piirkonnas oli alkoholi salamüügi asju kohtus arutusel: 1900. a. — 122, 1901. a. — 262, 1902. a. — 240, 1903. a. — 291, 1904. a. — 260, 1905. a. — 212, 1906. a. — 242, 1907. a. — 482, 1908. a. — 411, 1909. a. — 561, 1910. a. — 610.

Eestimaal tabati salaviinakauplusi: 1906. a. — 67, 1907. a. — 157, 1908. a. — 324, 1909. a. — 371, 1910. a. — 333.

Rahvas püüdis takistada salamüüki müügikohtade politseile teatavaks tegemisega ja ajakirjanduses hurjutamisega, mõnel pool peksid naised salakõrtside aknad sisse jne. Eriti suurt kõlapinda salamüügi vastu võitlemine rahva seas siiski ei leidnud, kuna arvati, et kui avalik alkoholimüük on lubatud, milleks siis salamüükigi kiusata. Päälegi ähvardas tihti salamüüjate ülesandjaid kättemaks, mis mõnel korral läks isegi ülesandja tapmiseni.

Küll aga rünnati erilise ägedusega eesti seltside alkoholiga einelaudu. Lühikese aja jooksul loobus enamik põllumeeste- ja jm. eesti seltsidest oma ettevõtteil alkoholi müümast.

Alkohol jäi edasi valitsema meie teatrites ja tuletõrjes. Just teatrite alkoholipuhvetite ümber peeti aastaid heitlust, ent majanduslikel kaalutusil jäi alkohol sisse. Ka mõnedes põllumeesteseltsides ja hariduseltsides ei saadud alkoholist jagu. Ning Pärnumaal pidas üks apostl.õigeusu kogudus kuni sõjaaegse keeluseaduseni koolikõrtsi, kasutades selle tulusid kirikukooli hääks.

Kõrtside kaitse.

oogsat rünnakuindu tundsid mitte üksi kõrtside vastased, vaid samase püsivuse ja hoolega tegutsesid kõrtside kaitsjad, kelleks olid päämiselt kõrtsmikud.

Mõisadele andsid kõrtsid suurt tulu. Oli rendimõisu, kus rentnik sai mõisa rendisumma täielikult tagasi kõrtsirendi näol. Loomulik, et ei jäetud selliseid tuluallikaid maha ilma kaitsmata ja võitluseta.

Kõigepäält püüti saksa ajakirjanduse ja vastavate märgukirjade abil näidata, et kogu kõrtsidevastane liikumine Baltimail olevat eesti ajakirjanduse ja muude „kadedate ässitajate“ kihutustöö vili, mille ainsaks eesmärgiks olevat teha kahju valitsusele ja mõisnikele. Üldse olevat kõrtsidevastane liikumine riigivastaste - demokraatlike ringkondade ettevõtte, kuna kõrtsid aitavat säilitada rahu ja lojaalsust riigivõimule.

Rahvale endale olevat kõrtse hädapärast tarvis teekäijatele õõmajana ja kohalikule rahvale klubina. Saksa lehed toovad kirjeldusi, kuidas eestlane armastavat just teistega üheskoos juua „geselliges Gläschen“, kus saaksid nad seda veel teha kui kõrtsid suletakse. „Düna Zeitung“ soovitab asutada

hästi palju õllekõrtse, kus inimesed võiksid lõbusalt juttu ajada, õpetlikke kõnesid kuulata, tantsida ja rõõmsalt laulda, sest alles siis võivat loota joomise vähene- mist, kui niisuguseid õllekauplusi õige palju asutatakse.

Uderna mõisa omanik avab 10. XII 1904. Elva jaama lähedale pidulikult uue kõrtsi ja ütleb pidukõnes: „Ma olen selle maja ehitanud, mitte omakasu pärast, vaid maarahva armsaks ajaviiteks igavesti, et siit peate saama rõemu, sooja ja lõbu igavesti igal ajal, kui teid elumured ehk paturaskused maha muljuvad, siis leiate siit igal ajal troosti, julgust ja lõbu igavesti.“

Eriti rõhutatakse kõrtside tähtsust teekäijate peatuskohana monopoli tulekul 1900. a., mil suleti väga palju kõrtse. Juba enne monopoli tulekut ennustas keegi mõisnik: „Kui viinamüük kroonu kätte saab, siis saab paljudel siit maa inimestel vankri rästastega pääd otsast sõidetud, sest et kroonu pood sees juua ei lase ja joodikud siis tee peal ja kraavi kallastel lamavad.“

Kui aga kõik need sõbralikud nõuanded ja hoiatused avaldavad „armsale maarahvale“ sama suurt mõju kui hanile vesi, siis otsitakse mõjuvamaid relvi.

On selge, et äkitselt üle minnes uuele süsteemile ja kõrtside korruga kinnijäämisel pidi tekkima teekäijail mõningaid raskusi öömaja leidmisel. Seesama saksa seltskond, kes nii väga soojalt ja kaastundlikult kõneleb ja kirjutab sellest, kui kurb see on, kui teekäijad peavad kannatama kõrtside sulgemisel, ruttab kavakindlalt suurendama peatuskohtade puudust.

Hoiatades talupoegi, et nende poolt öö- ja teemajade avamine, teekäijaile toiduainete müümine ja teekäijate öömajale võtmine on mõisnike seaduslike eesõiguste rikkumine ja mõisnikud ei või jätta sel puhul kohtuvõimudelt abi otsimata ning süüdlasi karistamata — nad samal ajal teevad monopoli tulekul kuivaks jäänud kõrtside pidajaile korralduse kategooriliselt keelduda teekäijaile öömaja andmast. Kohati naelutatakse kõrtsi maanteepoolsed ukсед kinni või ehitatakse tee poole külge aed ette, lasilapuud saetakse maha ja kaevud lukustatakse.

Hakatakse järjekindlalt tooma haledusest nõretavaid kirjeldusi teekäijate viletsusest.

„Revalsche Zeitung“ toob kaks nädalat pääle monopoli sisseseadmist Viljandist kirja, milles kirjeldatakse, kuidas maarahvas pühapäeviti seisab parvede viisi joogikohtade ees, takistades tänavaliiklemist. Hobused peavad samal ajal seisma palava päikese käes. Tuleatakse meelde, et see on alles häda algus, päris häda tuleb alles talve tulekuga.

Tartu saksa leht kirjeldab Tartu Maarjalaata, kus loomade hinnad olnud harilikult palju madalamad, sest loomad olnud puruväsinud ja lõpnud, kuna tee ääres puuduvad kõrtsid, „kus loomi oleks vahete-vahel võidud kosutada.“

Ühtlasi öeldakse avameelselt, et nüüd on talupojad näinud, milline viletsus tuleb kõrtside sulgemisest ja nüüd on aeg, et talupojad paluksid ametivõimudelt kõrtside uuesti-avamist.

Eesti ajakirjandus vastab võitlusvalmilt ja tõendab arvukate näidetega, et meie kõrtsid ei suuda rahuldada algelisemaidki nõu-

deid ei teekäijate peatuskohtadena ega klubi-
dena. „Sakala“ kirjutab 1900. a. (nr. 43):
„Kui meie oma praegusi kõrtsisi ligemalt vaa-
tame, siis leiame, et nad ainult joogi jaoks sisse-
sätetud, aga mitte söögi ja puhkamise jaoks, sest
üle kahe puhkamise aseme ei ole kuskilt kõrtsist
leida, noh söögist ei ole juttugi, kui seda küsid,
siis saad sõimata.“

Isegi objektiivsemad sakslased ei saa seda
varjata; nii kirjutab samal aastal „Arensbur-
ger Wochenblatt“:

„Selle asemel, et kõrtsisid moodsa elu nõue-
tele vastavalt ümber ehitada, lasksid nad [kõrtsi-
omanikud] nad laguneda, nii et nad tõesti sarn-
lesid rohkem röövlikoopaille kui reisijate võõraste-
majadele ja inimeste kooskäimiskohtadele ja vaa-
tasid ainult selle järele, et saavutada võimalikult
suuri sissetulekuid. Kõrtsmiku ametisse võtmisel
vaadati vähem sellele, et see puhtuse ja sõbra-
liku vastutulelikkusega teeks külalisele viibimise
meeldivaks, kui sellele esmajoones, et ta oskaks
oma võõrastele õige palju viina ja õlut sisse
joota, et tulud oleks suured. Leidus ainult vähe
kõrtse, kus reisija võis leida puhta toarrese ja
kus pääle viina ja õlle ka midagi söögiks oli
anda.“

Arenev eesti seltskondlik elu
vajab teissuguseid kooskäimis-
ruume ja leidis need seltsi-, kooli-,
valla- ja teemajades, jättes kõrtsi
ainult joodikute „rahvamajaks“.

Nii ei mõtelnudki eesti seltskond kõrtside
tagasipalumisele, vaid asuti kiiresti lahendama
teekäijate peatuskohtade kriisi teemajade asuta-
misega.

Karskusseltside kesktoimkond pöördus 1900. a. novembris pikema märgukirjaga Liivimaa maapäeva poole, milles näidati, et teekäijate peatuskohtade küsimuse lahendamine on õieti terve maa asi ja maa kulul tuleks asutada vaesemate teekäijate jaoks teemajad, kuna jõukamate jaoks on sel viisil juba asutatud postijaamad.

Maapäev lükkab selle ettepaneku tagasi ja nüüd asusid karskusorganisatsioonid kõige jõuga organiseerima teemajade asutamist. Siin tuli neile appi karskuskuratorium ja võib öelda, et karskuskuratoriumide väärtuslikum töö eestis piirdubki sellega, mis nad tegid teemajade asutamise ja ülalpidamise ning karskusseltside teemajade toetamise näol.

Aasta-aastalt avati ka uuesti enam ja enam õllekõrtsi ja teekäijate peatuskohtade puudus ületati üsna kergesti.

Uued õllekõrtsid aga jäid üldiselt sama vähe teekäijatele kohaseks peatuskohaks, kui vähe olid seda olnud endised kõrtsid.

Teekäijate peatuskohtade küsimus oli suurema-ulatuslikuks survevahendiks kõrtside kaitseks, selle kõrval kasutati küllalt aga vähema-ulatuslikke meelitamis-, hirmutamise- ja survevahendeid vastavalt kohalikele oludele.

Päamiselt ähvardatakse vald kõrtsi kinnipaneku otsuse tegemisel ilma jätta mõnest majanduslikust soodustusest, näiteks vallale maksuta küttepuude andmisest, valla kooli ja vaestemaja toetamisest, laadapidamise õigusest jne. Kusagil

vallas asusid lähestikku mõisa õllepood ja kool. Kuna selline lähedus võis muutuda kardetavaks kõrtsi olemasolule, siis mõisnik jättis vallale valida, kas viib vaid kooli teisale, kuhu tema ka uue koolimaja platsi annab — või tema ei luba uut koolimaja senisest mitte tolligi suuremaks ehitada, sest tema saavat vähemalt 500 rubla aastas kahju, kui kooli pärast peaks kõrts suletama.

Üksikuile inimesile, kes kõrtsi sulgemispalvele alla kirjutanud, tõstsid mõned mõisnikud mõisa metsast müüdava põletismaterjali hinna kahekordseks, rentnikele tõstsid talu renti jne. jne.

Kohalikud ametnikud olid riigiteenijatehena huvitatud alkoholist saadavate riigitulude suurenemisest ja, olles tihti ise kohalikku saksa seltskonda kuuluvad või sellega hääs läbikäimises, ei vaadanud ka just hää pilguga kõrtside sulgemisele ning veeretasid teele mitmesuguseid tõrkeid.

Mõned talurahvakomissarid keelasid vallaomavalitsuskogudele üldse kõrtsiküsimuse arutamise või jätsid valla poolt esitatud palve edasi saatmata. Veel 1914. a. oktoobris karistab komissar Harku vallavanemat 7 päevase arestiga sellepärast, et vallavolikogu oli otsustanud kõrtsi sulgeda ja vastavas otsuses oli öeldud, et „nõuab“ kõrtsi sulgemist „palub“ asemel.

Kubermanguvalitsuses ja mujal jäi palju palveid „kalevi alla“ ega saadud neile aastate jooksul vastust.

Väga sagedaseks võtteks oli vastus, et kõrtsi sulgemist paluv asutis polevat üldse õigustatud seda tegema. Näiteks kui palve esitas valla

täiskogu, siis vastati, et küsimus kuulub volikogu võimupiiridesse; esitas palve volikogu, siis juhatati täiskogu või peremeestekogu juurde, ja nii keerutati ja väsitati palujaid aastate viisi. Järgnevail lehekülgedel leidub sellest mõningaid näiteid.

Ka mõned pastorid astusid kõrtside sulgemise vastu välja. Nii peab üks neist kirikus jutluses manitsema oma kogudust, et see loobuks kõrtsi sulgemisüritusist, sest mõisnik on kehv mees ja kust võtab ta siis veel raha laste koolitamiseks. Rahvas ei olnud siiski veel arenenud sellise inimlikkuse mõistmiseni ja ei jätnud enne, kui saigi kõrtsi kinni.

Teine pastor võrdleb kõrtsi (mis pealegi asub kabeliga ühe katuse all) kinnipanemist teise taskust rahakoti äratõmbamisega.

Oti siiski üksikuid mõisnikke, kes ise rahva soovil otsekohe sulgesid kõrtsid, ja pastoritest on siin esitatud näited siiski ainult üksikute kohta maksvad.

Huvitavalt jutustab Hagerist praost K. A. Thomson:

„Herra Kotzebue kruvis oma kõrtsi rendi mitmekordseks ja kõrtsi taga olev küla ei suutnud temale oma renti tasuda. Ta kaebas seda mulle. Ma ütlesin talle, et ta selle rendi nüüd kõrtsist kätte saab, et pangu kõrts kinni, küll ta siis renti saab. Leppisime siis kokku, et tema suleb kõrtsi ja ma pean muretsema, et rent saaks maksetud. Ma rääkisingi meestele ja need tasusid varsti 2-he aasta rendi ära.“

Neis valdades, kus vallavanem juhtus olema kõrtsisõber, tuli ette, et ta ei lasknud üldse kõrtsi sulgemise küsimust ei täis- ega volikogu päevakorda võtta ega sääal arutada, ja mõnes

niisuguses vallas oodati aastaid, kuni juhtus tulema uus vallavanem või vallavanema koosolekult puududes tõsteti küsimus ja otsustati paluda kõrtsi sulgemist.

J ä r v a m a a l kogus keegi pastor maailmasõja algul allkirju joogikohtade sulgemiseks. Kõrtsisõbrad laskid lendu kuulujutu, et selles kirjas palutakse mõisnike vanade eesõiguste säilitamist, ja nii jätsid vene keelt mittemõistjad alla kirjutamata.

Neist juhtumeist kui iseendastmõistetavaist ei tarvitse muidugi üldse kõneldagi, kus voli- ja täiskogu liikmeid kõrtsis joodeti, et nad kõrtsi eest välja astuksid.

Tulemused.

estev aktiivsus mõlemalt poolt muutis võitluse pinevaks ja aeganõudvaks. Kui palju püsivust ja kangekaelsust, otse ehtsat eesti jonnit nõudis rahvalt alkoholi-müügikoha sulgemine selles olukorras ja kui palju seda leidis, seda illustreerigu mõned näited.

Seli vallas palus täiskogu 1886. a. kõigi valla piirides asuvate kõrtside sulgemist. 1899. a. palus volikogu, et valla piiridesse ei avataks kroonu viinapoodi. 1905. a. palus volikogu viinapoe sulgemist. 1906. a. palus täiskogu seda sama. Palveid põhjendati sellega, et viinapoe tõttu kasvab joomine, nõrgameelsete, tõbiste, vigaste ja vallavaeste arv. Viinapood asub talumaal ja päälegi otse veski külje all. Kõik need palved jäeti tähele panemata ja viimaks teatati, et joogikohtade kinnipanemise algatus ei kuuluvat voli- ega täiskogu, vaid peremeestekogu võimkonda. 1913. a. peremeestekogu omakorda palub viinapoe sulgemist, tuues ette endised põhjendused ja eriti rõhutades kõrtsi halba mõju kalureile. Ülemalt poolt küsitakse politsei kaudu, kas kalureid ei kurvastaks kõrtsi sulgemine, ja lõpuks teatatakse sellegi palve tagajärjeta jätmisest. 1914. a. palub viinapoe sulgemist Tõstamaa põllumeeste-

selts, sest ollakse kuulnud Varbla viinapoe sulgemisest säälse põllumeeste-seltsi palve põhjal.

Kilingi vallas otsustas volikogu 1910. a. paluda Kilingi-Nõmmes asuva P. Susteri kõrts võõrastemaja pühapäevadeks sulgemist. Volikogu palve pääle vastati, et niisugused asjad volikogu võimkonda ei käi, vaid et asja peab täiskogu otsustama. Täiskogu otsustas kõrtsi pühapäevadeks kinnipaneku jällegi jaatavalt. Tuli vastus: niisugused asjad ei käi ka mitte valla täiskogu, vaid peremeestekogu alla. Asi läski peremeestekogus jälle jaatavalt läbi, päälegi ühel häälel. Tuli vastus: peremeestekogu ei olevat küllalt täielik olnud. Aga Kilingi mehed ei olnud veel väsinud. Saadi ka täielik peremeestekogu kokku, kes jällegi ühel häälel otsustas paluda Kilingi-Nõmme kõrtsi pühapäeval kinniolekut. Pika ootamise järele saabus vastus: „Palvel, et Kilingi-Nõmme kõrts pühapäeviti kinni oleks, ei ole mingisugust põhjendatud sihti ja ta jääb sellepärast tähelepanemata.“

1914. a. Kilingi-Nõmme karskusselts saatis pika märgukirja Nõmme kõrtsi kahjulikkuse kohta Kilingi valla täis- ja volikogule, et need uuesti paluksid pühapäevadeks kõrtsi sulgemist. Need otsustasidki seda teha. Karskusselts omalt poolt kogus politseilt andmeid kõrtsi ümbruses alkoholi mõjul kordasaadetud kuritegude kohta ja laskis nende põhjal õigusteadlast Partsi mõjuva palvekirja valmistada, et kõrts pandaks pühapäeviti terveks päevaks kinni. Lõpuks määrati, et edaspidi tuleb kõrts sulgeda pühapäeviti kell 6 õhtul senise kella 9 asemel.

Nendetaolisi näiteid võiks tuua külluses. Karksis näiteks nõuab kõrtsi sulgemine 18 aastat

kestvat lakkamatut võitlust ja lõpeb kõrtsi sulgemisega alles sõjaaegse keeluseaduse päevil.

Tegelikud tulemused on selletõttu õige tagasihoidlikud. 1900.—1914. a. suudetakse sel teel sulgeda 17 kroonuviinapoodi ja 5 mõisnike õllekõrtsi ehk 44,2% neist viinapoodidest ja 5,5% neist õllekõrtsidest, mille sulgemist sel teel püüti saavutada.

Loomulikult ei võinud siis sel teel joogikohtade arvu vähendamisest juttugi olla, vaid joogikohtade arv üha kasvas aasta-aastalt, alkoholi salamüük kasvas ja üldine alkoholi läbimüük kasvas samuti. Et saavutada nende 22 joogikoha sulgemist, selleks on saadetud üldse vähemalt 183 palvet (nii suure arvu kohta on kindlad andmed olemas). Tõsi küll, need palved ei esitatud ainult nende joogikohtade sulgemiseks, vaid umbes 150 joogikoha vastu, ent tegelik tulemus oli ikkagi vaid nende sulgemine.

Selliste tulemuste juures peab tõsiselt imetama rahva püsivust ja seda, et selliseis tingimuses aasta-aastalt püsivalt rünnati paljudes kohtades kõrtse.

Kui ei saadud ka kätte rohkema-arvuliselt joogikohtade sulgemisi, siis ometi näitas see võitlus valitsusvõimudele rahva raugematut karskusmeelsust, mis avaldus eriti kultuursemas maakondades, nagu näitavad andmed. Nimelt on olemas teated, et ajavahemikus 1900—1915 on esitatud joogikohtade sulgemiseks palveid vähemalt järgmisel arvul: Tartumaal — 123, Pärnumaal — 62, Viljandimaal — 60, Võrumaal — 44, Järvemaal — 30, Läänemaal — 29, Harjumaal — 27, Virumaal — 16, Saaremaal — 15,

Valgamaal — 11, kokku 417, neist 1914.—15. a. — 198. Tegelikult on keeluotsuseid kindlasti palju enam, sest kaugeltki igast keeluotsusest ei pääsenud sõnum ajalehtedesse, millede järgi käesolev kokkuvõte on koostatud. Hulka ei ole arvatud ka linnades tehtud joogikohtade sulgemisotsused.

Kohaliku keeluõiguse taotlemine.

simesed monopolisüsteemi aastad tõid kaasa pettmuse juba enne punaseid aastaid. Punaste aastate kogemused kasvatasid rahvas veendumust, et joomist saab mõjuvalt piirata ainult joogikohtade arvu ja nende müügiaja piiramisega. Ajakirjandust läbib ühtlane nõue kõrtside arvu vähendamiseks, rahvas näitab samasugust taht palvekirjade läkitamisega. Mõnigi viinapood suudetakse sel teel sulgeda, ent mõisnike õllekõrtsid seisavad kui nõiavitsa kaitse all.

„Sõnumed“ (1906, nr. 87) tähendab: „antagu ainult rahvale õigus omalt poolt joomakohtade avamise ja kinnipaneku kohta otsust teha, ning kindel võib olla, et siis kaugelt suurem osa joomakohtasid kinni ja joomine selle läbi mitmevõrra vähemaks jääb.“

Ent kehtiv seadus ei võimalda rahval oma taht maksta panna, rahvas võib küll paluda, kuid kas palvet täidetakse või mitte, see on iseküsimus. Ja see kasvatab kibedustunnet. Tänapäevani ei ole Eestis joogikohtade sulgemise nõudjaks ainult karsklased, vaid üsna laiad rahvakihid ka väljastpoolt karskusliikumist, ja kõik need peavad üheks otse põhiliseks kodaniku-õiguseks kohaliku keeluõigust. See teadmine oli

Vene ajal isegi ühtlasem kui praegu ja haaras kogu selleaegset Eesti seltskonda. Oldi kirglikult veendunud, et sellist endastmõistetavat õigust võib rahvale keelata ainult tsaaririigi vägivallavalitsus, ja kui joogikohtade sulgemisliikumises on otsitud tõukejõuna rahvus- ja klassiviha, siis kohaliku keeluõiguse puudumine ise ei tekitanud kindlasti mitte vähe n viha valit- suse ja mõisnikkude vastu.

„T a l l i n n a T e a t a j a“ (1910, nr. 144) kirjutab: „Meil on viisiks võetud iga kord, kui kroonuviina eest väljaantud miljonitest ja tuhandetest juttu tehtakse, selle juures südant liiguta- valt õhata ja rahvast ärdal sõnal noomida. Et nendel noomimistel tagajärgesid pole, seda tõen- dab järjekindlalt kasvav kroonuviina tarvitamine. Ja õhkamistel ja noomimistel ei võigi tagajär- gesid olla, kuna meil laialdaselt organiseeritud süsteemiga tegemist on, millel viinamüügist saa- dav kasu eesmärgiks on. Et viina laialilaotamine s e a d u s e a n d l i s e l t süsteemiks on tehtud, siis ei jää muud mõjuvat abinõu üle, kui n õ n d a s a m u t i s e a d u s e a n d l i s e l t e e l viinamüümisele ja -tarvitamisele tõkkeid tegema hakata.“

Selletaolised, olukorda arvustavad ja uuen- dusi nõudvad artiklid täidavad tihedalt meie aja- lehtede veergusid umbkaudu 1909. aastast ala- tes. Olukorra arvustusi oli varemgi küllalt, ent vahe seisab selles, et 1906.—1908. a. need arvus- tused otse hõõgusid lootusetusest, neist kõlas vastu teadvus alaliselt jätkuvast allapoole libise- misest ja samal ajal igasuguse lootuse puudu- mine selle libisemise peatamiseks. Manitseti küll inimesi, et ärge jooge, ent seda lugedes tundsid, et kirjutaja isegi ei usu, et see aitaks, vaid rabab

ainult uppujana õlekõrre järele. Abi võis tuua ainult seadusandlus, aga see ei olnud rahva võimuses, ja valitsusvõim ignoreeris rahva püüdeid sel alal.

Lootused tekivad riiginõukogu poolt 1908. a. lõpul iseäralise komisjoni asutamisega joomise vastu võitlemise seaduse eelnõu koostamiseks.

Eesti karskusliikumine ja ajakirjandus tunnevad lasuvat endal erilise kohustuse ja õiguse avaldada selles küsimuses oma arvamusi, sest „Eestimaa on ainus maaosa Venemaal, kus alkoholivastane võitlus kauemat aega kindlasti korraldatud on“. Nii öeldakse 1910. a. E. Karskusseltside Kesктоimkonna üleskutses.

Kohalik keeluõigus saab tähtsaimaks nõudeks ja selle nõude taha koonduvad võitlustahteliselt eesti karsklased, kogu eesti ajakirjandus, seltskondlikud organisatsioonid, omavalitsused ja eestlasist rahvaesindajad.

J. Tõnisson, V. Reiman, J. Seljamaa, K. Einbund (Eenpalu), dr. Raamot, A. Teras, A. Bachmann, J. J. Rosental, R. Berendsen ja lugemata hulk tuntud ja tundmata mehi ja naisi võitlevad ajakirjanduses ja rahvakoosolekuil ning riigivolikogus kohaliku keeluõiguse eest.

1911. a. veebruaris võtabki riigivolikogu A. Teras eettepanekul seadusse paragraafi, mille järgi Balti kubermangudes on valla täiskogul õigus keelata valla piirides niihästi talu- kui ka mõisamaal kangete jookide müüki.

Selle paragraafi ümber puhkeb lahti päris maru. Riigivolikogus ja riiginõukogus võetakse see sisse, heidetakse välja, võetakse taas sisse ja 1914. a. varakevadel jõuab võitlus haritipule.

Balti mõisnike esindajad eesotsas Liivimaa maamarssal parun von Pilchau'ga võitlevad haruldase energiaga kohaliku keeluõiguse vastu. Nad väidavad, et see oleks mõisnike eesõiguste rikumine, viiks mõisad majanduslikesse raskustesse, et talupoegi ajab kõrtse kinni panema soov mõisnikele kahju teha, mitte tahe joomist piirata, et Balti mõisnikud omal vabal tahtel rahva ter-vise ja hääkäekäigu huvides kitsendasid(!) oma majanduslikke õigusi 70—80 aastat tagasi sel-lega, et keelasid talumaadel viina ja õlle val-mistamise ja müügi. Nad oleksid nõus nüüdki veel ennastohverdavalt järele andma selles, et talupoegadele võiks anda õigus monopolide sul-gemiseks, aga mõisnike erakõrtside kohta ei või seda õigust küll kuidagi lubada. Päälegi veel rahvale, kes ajab karskusliikumise sildi all riigi-vastast liikumist, kuna mõisnikud ometi puna-seil aastail tõestasid just oma lojaalsust valit-susele.

Kohalik keeluõigus jäetaksegi seadusest välja. Kuna aga seaduseelnõu lõplik vastuvõt-mine lükkub 1914. a. sügisele, siis otsustatakse teha veel kõike võimalikku keeluõiguse päästmi-seks. Valitsus ja parunid peavad nägema, et rahval keeluõigusega tõsi taga on, ja selle de-monstreerimiseks korraldatakse 1914. a. kevad-pühade ajal suurejoonelised kars-kuspäevad kohaliku keeluõiguse nõudmise tähe all ja kuulutatakse samadeks päevadeks välja alko-holiboikot.

Alkoholiboikotist oli kogemusi juba 1905. a., mil see levis eriti töölisringkondades. Nüüd haarati uuesti selle järele. Juba jaanuaris kirju-tab „Tallinna Teataja“ (nr. 23, 29. I 1914):

„Kõrtsid jäägu alles!
Seda ütlevad parunid.
Ja mis ütlete teie?
Eks nüüd ole aeg ütelda:

Aga meie enam kõrtsidesse ei lähe!
Eks nüüd ole õige aeg meelde tuletada, et
meil vaja on rahva karskusküsi-
musest tõsisemalt kinni hakata?“

Karskusseltside Keskseltsi Keskseltsi asub asja ette-
otsa, ajakirjandus (mille seisukohti karskusküsi-
muses arvustades „Postimees“ juba 1909. a. üt-
leb, et eesti avalik arvamine ei ole mitte enam
„nagu vanadusest-väeti karjakoer, kes päikese-
paistel lamab, vaid ta näitab teravaid hambaid“)
rakendub üksmeelselt alkoholiboikoti mõtte levi-
tamisele.

9. märtsil peetakse 77 kohas üle
maa kõnekoosolekuid, kus üliõpilased
valmistavad pinda kuu aega hiljem peetavateks
karskuspäevadeks ja alkoholiboikotiks.

Kevadepühade ajal (6. - 8. apr.)
viidi hoogsalt läbi karskuspäe-
vade pühitsemine. Jälle sõitsid üliõpi-
lased laiali karskuskõnesid pidama, neile seltsi-
sid kohalikud tegelased, riigivolikoguliikmed-
eestlased jm. Ajakirjandus ja lendlehed viisid
kõige kõrvalisematessegi kohtadesse keeluõiguse
ja alkoholiboikoti mõtte.

Vähe on meie ajaloos olnud hetki, kus peaaegu
kogu rahvas on nii täielikult unustanud kõik
omavahelised lahkeliid ja üksmeelselt kaasa tõm-
manud.

Meeleolu tundus tõesti selline, et ei tun-
dugi enam väga suure liialdusena selle balti-
sakslase kokkunud ja avameelne hüüe Riia saksa

lehes, et kui eestlasile anda keeluõigus, siis nad panevad kõik kõrtsid kinni.

Omavalitsused, seltsid, koosolekud ja rahvas otseselt saatis märgukirju kohaliku keeluõiguse nõudmiseks riigivolikogusse ja mujale. Valdade poolt üksikute kõrtside sulgemiseks esitatavate palvete arv tõusis mitmekordseks. Linnades (Võrus, Tallinnas, Narvas) seltskond püüab mõjustada omavalitsust ja saavutab Võrus väga karskumeelse sundmääruse joogikohtade kohta.

A l k o h o l i b o i k o t õnnestub eriti hästi säääl, kus ta põhjalikumalt ette valmistatakse — Võrumaal, Karksis jm.

V õ r u l i n n a s korraldasid karskusselts ja -kuratoorium juba eelmisel aastal ühepäevalise alkoholiboiikoti. Nüüd laiendati aktsioon üle terve maakonna. 1914. a. algul ilmuma hakanud „Võru Teatajas“ õhutatakse pikema aja jooksul boikotti. Pühade eel saadeti üle maakonna levitamiseks organisatsioonidele, koolidele, vallavalitsustele, kirikutele jm. 32 450 kihutuslehte, suuremaid ja väiksemaid seinaplakateid jne.

Tulemused olid sellele vastavad: alkoholimüügikohtadest olid paljud üldse suletud, isegi mõned salamüüjad sulgesid selleks ajaks oma äri, perekonna-peod peeti karskelt ja üldiselt „on joomisele nagu seisak tulnud“.

O t e p ä ä l „kõrts, mis pühapäeviti kui mõni vastik lahinguväli, oli vaikne“.

K a v a s t u s „kõrtsides oli vaikus, mõni üksik venelane istus paari pudeli õlle taga“.

R a u d t e e d e l oli joobnuid vähem, samuti linnades. Paljudes kohtades jäeti koduõlu tegemata jne.

Sellevastu mõneski kohas, Pukas, Kambjas, Läänemaal jne. ebaõnnestus boikot täiesti.

Eriti huvitavaks kujunes kõrtsiboikot Karksis.

Sääl palub vallavalitsus 15 aasta jooksul 7 korda Nuija trahteri sulgemist. Politsei protokollide põhjal tõestatakse, et trahter põhjustab tülisid, kaklusi, vargusi ja tapmisi.

Kui kõik palved jäetakse rahuldamata, siis 1914. a. kevadel Karksi valla volikogu otsustas Nuija kõrtsi üheks aastaks boikoti alla panna ja selle läbiviimiseks koos karskusseltsiga läseb trükkida ja levitada üleskutseid.

Boikot õnnestub. Nädala jooksul käib kõrtsis kaks Karksi ja üks Polli peremees, kaks Karksi väikekohapidajat, üks endine mõisa metsavaht. Pea iga päev on kõrtsis harilikud joodikud: Kaks kingseppa, üks kivilõhkuja ja kaks ehitustöölisi. Kahe nädala pärast seisab kõrts ikka veel peaaegu tühjana. Ainult pärisjoodikud ja mõned kaugemalt pärit olevad teekäijad külastavad veel kõrtsi.

Mis edasi sünnib, sellest jutustab kohalik kirjasaatja „Tartu Päevalehes“ (nr. 98, 1914.): „Pühapäeval 13. skp. käis Pärnu maakonnaülema noorem abiline meil neid peremehi ülekuulamas, kellel kalapüügi juures mõisaga kokkupõrkamisi oli. Päritud ka seda järele, kelle kulul ja kokkuseadel olla need „lendlehed“, mis alkoholi ehk mõisa kõrtsi boikoteerima üles kutsuvad, trükitud. Neid laotas karskusselts mitmestuhandes eksemplarides aprillikuu esimeste päevade sees rahva sekka laiali. Sarnasest karskuse-kihutusetöö vastasest järelepärimisest politsei poolt paistab, et siin vististi selle kaebtusega tegemist on, et mässu

„lendlehti“ olla väljalaotatud! Ei ole ka ime, meie mõisasaksad ja mõned suured joomavennad on kõrtsi tuleviku pärast päris hirmul, see seisab seitsaadik, kui boikot ta vastu välja kuulutati, tühi kui kirik, nagu rahvas ise ütleb. Mõisa ollagi juba suurustanud, kui talumehed kõrtsi surnuks boikoteerivad, ei teha see mõisale suurt viga, küll Kõvaküla maksta kõrtsi rendi isegi ära, tähendab, lisatakse karistuseks kõrtsi pärast koh-tadele rendile juure.

Nuia alevikumajade krundimeestel tõstetakse see aasta vakamaa eest rendile juure, 10 rbl. päält 25 rbl. pääle. Silmatorkav ja peoga katsutav on aga, et paremad krundid, mis turu ääres, kus suuremad ärid asuvad, endise rendiga jäeti, kuna need, kellel platsid tagapool aleviku äärel asuvad, soo ääremaa, renti kõrgendati. Kust tõmbavad nüüd need kolme ja nelja vakamaa urtsiku-omanikud see 10 rbl. iga aasta renti?! Terve see lugu seisab selles, et need härrasmehed on, kes iialgi kõrtsi kaudu mõisale renti ei ole maksnud, kuna „Väikesed mehed“ seda iga aasta on teinud ja nüüd korraga seda boikoti läbi tege-mata tahavad jätta.“

Politseilise uurimise tulemuseks oli kuberner-i otsus, millega karistati vallavanem Jaak Kivisäk'i 100 rbl. ehk kuuenädalase arestiga, sekretär Joh. Ilves't 150 rbl. ehk kuuenädalase arestiga ja volikogu liiget Märt Kits'e 75 rbl. ehk kolmenädalase arestiga, sest et nad „oma seltskondlist seisukohta tarvitades, kohalikkudele elanikkudele üleskutse Karksi mõisakõrtsi boiko-teerimise kohta on avaldanud, milles tõeasjad sihilikult kujutatud ja lauseid leidub, mis ühte osa elanikke teise vastu üles kihutavad“.

Samal ajal keelas maakonnapolitse Karksi-Nuia karskusseltsile trükkida ülespanemiseks plakati: „Берегись корчмы! Ноia kõrtsi eest!“

Lõpuks alles sõjaaegse keeluseaduse päevil saabub teade, et Karksi-Nuia kõrts ja õlleladu jäävad 1. I 1915 alates kinni. Valla täiskogu saadab sel puhul rahaministrile tänutelegrammi, milles Keisri Majesteedile truualamlikke tundeid avaldatakse selle tähtsa sündmuse puhul, et kõrts kinni pandi, mida juba 18 aastat püütud, ja annetab selle mälestuseks punasele ristile 500 rbl. ja sõduritele 100 pakki sooje riideid.

Alkoholiboikoti mõtte sidus „Postimees“ rahvusliku kultuuri tulevikuga, väites, et „Meie rahvuslikust kultuurast ega majanduslisestki edust ei tule midagi tõsist välja, niikaua kui Eestis mitte alkoholi-vaba kultura mõte rahvuslise kultura paleuseks ei ole tõusnud“.

Tartu Päevaleht põhjendab boikoti tähtsust poliitiliselt vaatekohalt:

„Mitte sellepärast, et mõned sajad kõnemehed neile [laialdastele rahvahulkadele] karskust õpetanud, neid manitsenud, ei, vaid sellepärast et neid poliitiliselt alkoholi keeluseadusega on petetud. Just see poliitiline moment äratav tänavusel karskuspühal inimeste ühiskondlise õigluse instinkti poliitiliseks enesekaitseks põlema. See on valitsevale korrale protestistreibiks, et mitte ühiskouna raskemate kurjuste tõrjega nõnda ei tohiks ümber käia, nagu nüüd alkoholi keeluseadusega käidi.“

Kohaliku keeluõiguse künnisel.

Maailmasõja puhkedes pannakse esimestel sõjakuudel ilma riigivolikogu otsuseta keisri käsul maksma joomise vastu võitlemise seadus, milles Baltimaade vallaomavalitsustele on ette nähtud õigus sulgeda neid alkoholi müügikohti, mis asuvad talumaal või vallapiiridele lähemal kui 100 sülda. Seega osaline keeluõigus.

Kuna sõjaajaks maksmapandud üleriiklikku keeluseadust peeti ajutiseks, siis asusid karsklased omavalitsuste kaudu teostama kohaliku keeluõigust.

1914. a. sügisest 1915. a. kevadeni on kõikide valla piirides asuvate joogikohtade sulgemist nõudnud umbkaudselt 75—80% kõigist Lõuna-Eesti (resp. Põhja-Liivimaa) ja 50% Põhja-Eesti valdadest.

Samuti enamik linnasid otsustas sulgeda joogikohad, enamasti rahva nõudmisel, kusjuures mõneski linnas, kus veel sakslased omavalitsuse eesotsas olid (Pärnu, Kuressaare jt.), püütakse linnaisade poolt päästa alkoholimüüki; osalt õnnestubki see.

1915. a. keskel paelub lähenev sõjahädaoht ja elukalliduse tõus kõikide tähelepanu, ning kuna niikuinii maksab sõjaegne keeluseadus, siis vaibub kogu kõrtside sulgemisliikumine ja ühtlasi üldse karskusliikumine, avaldades ainult väga erandlikult siin-sääl veel enne iseseisvusaega.

Hind 30 senti

A-11818

i